

Rozhodný den pro fúze z pohledu účetnictví[#]

(Diskuse k fúzím z pohledu oceňování a účetnictví)

*Hana Vomáčková**

Transakce s podniky, jejich spojování, rozdělování a jiné vlastnické restrukturalizace podniků představují vždy významné operace. Jednak to jsou většinou transakce s velikými hodnotami majetku a závazků, jsou to transakce, které mají značný význam co do perspektivy dalšího úspěšného (nebo také neúspěšného) fungování spojeného podniku se všemi ekonomickými, sociálními, mocenskými a tím i politickými důsledky. Tyto transakce by měly být korektně zobrazovány, a to zejména v účetnictví, aby mohly být aplikovány zásady správného řízení, které by mělo zabezpečit pozitivní a efektivní důsledky z hlediska dalšího úspěšného fungování pro všechny zúčastněné (vlastníky, obchodní partnery, zaměstnance, stát). Při jejich realizaci musí být stanovena pravidla ze všech potřebných hledisek. Důležité je hledisko věrného zobrazení v informacích o spojovaných podnicích, tj. zejména informací účetních, důležité je rovněž hledisko obchodně právního vymezení pravomocí, odpovědnosti apod. Různé aspekty procesů spojování podniků je třeba sladit, je třeba odstraňovat rozpory mezi nimi.

Procesy spojování podniků nejsou záležitostí jediného krátkého okamžiku. Je to vždy několikaměsíční proces, který je ovlivněn složitostí věcné podstaty procesu a také zvolenou právní formou. **V této souvislosti pak vždy vzniká otázka, kdy má být taková transakce zobrazena v účetnictví, který okamžik má být rozhodným dnem.**

V obecné rovině byla tato záležitost již řešena v minulosti v rámci IAS/IFRS (IAS 22 Podnikové kombinace i IFRS 3 Podnikové kombinace). Zde jako hlavní kritérium určení okamžiku pro zobrazení v účetnictví je brána **možnost reálného ovládnutí spojeného podniku**. Je otázkou, jak je okamžik reálného ovládnutí spojeného podniku vnímán. Je to okamžik uzavření smlouvy nebo je to až okamžik registrace smlouvy ve veřejném rejstříku? Pokud to bude vnímáno jako uzavření smlouvy, pak bezpochyby smlouva bude obsahovat i datum, k němuž nabývá účinnosti. Pokud to má být registrace, tak ta bude až na úplný závěr procesu přípravy a realizace spojení podniků.

Většinou záleží na právní formě, v níž se spojení podniků odehrává. Spojení podniků koupí čistých aktiv nebo koupí rozhodujícího vlivu na základním kapitálu je vázáno na smlouvu o koupi podniku nebo na smlouvu o koupi cenných papírů či smlouvu o koupi obchodních podílů. V těchto smlouvách je dohodnuto datum účinnosti a případná registrace bývá jen deklaratorní.

Problém se většinou vyskytuje u přeměn ve formě fúzí, převodu jmění na společníka či rozdělení obchodních společností. V těchto případech dochází věcně ke spojování podniků (fúze) nebo jejich rozdělování, popř. ke kombinaci obou procesů (rozdělení sloučením). Ačkoli věcně jde o transakce s podniky, nebo jejich částmi, formálně právně jde o transakce

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903.

^{*} Prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika; <vomackova@vse.cz>.

se společnostmi. Z obchodně právního hlediska je důležitá skutečnost, že při těchto podnikových kombinacích¹ obvykle alespoň jedna společnost zaniká a/nebo alespoň jedna společnost vzniká. Při vzniku, zániku a tím i při přeměně (s výjimkou změny právní formy) obchodní společnosti vznikají, zanikají nebo se mění vztahy (práva a povinnosti) mezi zúčastněnými společnostmi a jejich společníky. Vznikají nové vlastnické, mocenské a finanční struktury, které mají vliv nejen v rovině společností a jejich společníků, ale mají významný vliv na další fungování podniků dotčených společností. Tím dále ovlivňují hospodářské vztahy k obchodním partnerům, ovlivňují plnění povinností k zaměstnancům, ke státu. Větší význam obchodně právní regulace jakoby odsouvá věcný význam těchto procesů, kterým jsou transakce s podniky. **Tak pak logicky vzniká problém data, od kterého má být vnímána účinnost transakce a problém shody účinnosti ekonomického spojení (dohodnutý rozhodný den) a účinnosti spojení právního (den zápisu v obchodním rejstříku).**

Při použití varianty, která preferuje datum právní účinnosti, tj. datum zápisu v obchodním rejstříku je velmi pravděpodobné, že mezi časem přípravy, uzavření a realizace příslušné smlouvy (projektu) a okamžikem registrace uplyne významně dlouhé, tj. několikaměsíční období. Je logické, že dohodnuté ekonomické parametry smlouvy vycházející z reálných a ověřených finančních informací platných na počátku celého procesu jsou po uplynutí relativně dlouhé doby zastaralé, neodpovídají reálné situaci. Jestliže např. při přeměnách obchodních společností podle české právní úpravy² je lhůta pro podání návrhu na zápis fúze nebo rozdělení obchodních společností do obchodního rejstříku 12 měsíců od rozhodného dne dohodnutého v projektu, pak reálně od dohodnutého dne transakce do data zápisu v obchodním rejstříku uplyne až 13 měsíců. To je doba, která v hospodaření spojovaných podniků znamená velmi mnoho. Může dojít k výrazným změnám ve finanční situaci podniků zúčastněných společností. Finanční informace, které byly základem uzavřené smlouvy (projektu) již neodpovídají skutečnosti. Pokud není smluvně nebo jiným způsobem racionálně ošetřeno řešení případných změn ve finanční situaci, pak zahajovací rozvaha ke dni právního vzniku nástupnické společnosti nebude věrně a poctivě vyjadřovat finanční situaci. Nebo budou činita některá zjištění ve formě „mimořádných účetních závěrek“, které budou dokládat novou finanční situaci, která k datu zápisu do obchodního rejstříku nastala a bude muset být řešen (měněn) i již dříve dohodnutý poměr výměny podílů nebo akcií společníků v zanikající společnosti za podíly nebo akcie v nástupnické společnosti. Popřípadě budou muset být dohadovány dodatečné doplatky na dorovnání. Významně se tak zvýší pracovní a nákladová náročnost celé transakce. Použití jiného způsobu realizace spojení v účetnictví, tj. např. bez sestavení účetní závěrky, obvykle ověřované auditorem, např. zaúčtováním převzetí majetku a závazků obdobně, jako při koupi podniku, budou chybět důkazní informace o nejen o čistých aktivech spojovaných podniků, ale hlavně důkazní informace o mocenských poměrech společníků v nástupnické společnosti. Bude zde chybět řádné rozhraničení pravomocí a odpovědnosti.

Použití varianty, která jakoby rozděluje finanční, ekonomickou účinnost a účinnost právní, má za následek, že z účetního hlediska je rozhodující ve smlouvě – projektu dohodnutý rozhodný den. Od rozhodného dne dochází k hospodaření na účet nástupnické společnosti, která právně vzniká až zápisem do obchodního rejstříku. Právní účinnost v tomto případě potvrzuje platnost rozhodného dne. Rozhodný den fúze nebo rozdělení obchodní(ch) společnosti(i) je tedy dnem, který je dohodnut na začátku celého procesu spojování podniků

¹ Podniková kombinace je zde použita v obecném významu, tj. ve smyslu operace s podniky. Není tedy použita v užším významu definovaném v IFRS 3 Podnikové kombinace.

² Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev v platném znění.

zúčastněných společností. Smlouva-projekt fúze nebo rozdělení vychází z aktuálně dosažených a nezávislými znalci ověřených účetních informací. Vytváří se tak předpoklad, aby dohodnuté vztahy mezi společníky a nástupnickou společností a mezi společníky navzájem mohly být spravedlivé (slovy obchodního práva „vhodné a odůvodněné“). S tím rovněž souvisí správné vymezení a ocenění čistých aktiv, tj. majetku a závazků podniku zanikající společnosti, která přecházejí fúzí nebo rozdělením na nástupnickou společnost. Protože do nabytí právní účinnosti je relativně dlouhá doba, pak k rozhodnému dni dohodnuté mocenské poměry odrážející se ve výši a struktuře vlastního kapitálu a uznaná čistá aktiva, která přecházejí k rozhodnému dni na nástupnickou společnost, jsou východiskem k tomu, aby k rozhodnému dni sestavená zahajovací rozvaha nástupnické společnosti odpovídala reálné finanční situaci a aby účetnictví nástupnické společnosti mohlo poskytovat věrný a poctivý obraz výchozí finanční situace. Je pochopitelné, že následovat musí účetní zobrazení hospodaření nástupnické společnosti již od rozhodného dne. Zápisem fúze nebo rozdělení v obchodním rejstříku se potvrzuje zpětně i právní účinnost zahajovací rozvahy a hospodaření na účet nástupnické společnosti a jeho zobrazení v účetnictví. Tímto způsobem se předchází komplikacím, které nastávají, jestliže rozhodným dnem by fakticky byl až zápis v obchodním rejstříku. Praxi se zdá tato situace administrativně náročná, ale podle mého názoru je dnes technika účetnictví na bázi počítačů na takové úrovni, že souběžné účetní záznamy v účetnictví zúčastněných společností i v účetnictví budoucí nástupnické společnosti lze bez větších problémů úspěšně realizovat.

České účetnictví a účetnictví např. v Rakousku nebo v Německu je organizováno na bázi rozlišení rozhodného dne pro účetnictví a dne zápisu do obchodního rejstříku pro nabytí právní účinnosti; ve vztahu k rozhodnému dni má jít o zpětné potvrzení.

Praxe, zejména advokátní praxe někdy vztahy mezi rozhodným dnem a dnem zápisu v obchodním rejstříku interpretuje jinak a přispívá k nesprávnostem v účetním zobrazení.

Rozhodný den je v právní praxi často označován jako den v minulosti, který podle některých interpretací je „jen pro účetnictví“. To, že účetnictví má být nástrojem finančního řízení podniku, tj. řízení v aktuálním čase se směřováním do budoucnosti, se jaksí nebere na vědomí. Odtud je jen krůček k legalizované manipulaci s účetními informacemi a k vytváření základů „kreativního účetnictví“. Typické jsou případy, při nichž se např. v září 20xx, dotčené společnosti rozhodnou, že k rozhodnému dni 1. 1. 20xx bude realizována fúze nebo jiná přeměna (s výjimkou změny právní formy). Přitom krátce před tím, tj. např. v srpnu se jedna ze zúčastněných společností stala ovládající, mateřskou společností s rozhodujícím vlivem. K prvnímu lednu tak bude připravován projekt fúze „nezávislých společností“, které však v době rozhodnutí byly společnostmi závislými. Ještě pikantnější je situace, pokud v září se jedna ze zúčastněných společností stane ovládající společností z více jak 90 % a rozhodne zpětně o převodu jmění na ovládající společnost k 1. lednu téhož roku. To jsou zcela běžné manipulace, především právní, protože k takto stanovenému rozhodnému dni neexistovaly vztahy, o které se fúze nebo převod jmění opírá. Jsou to fikce, nikoli reality. Následně se do účetnictví tyto fikce promítají. Argument, že jde většinou o případy fúzí nebo rozdělování mezi členy skupiny, která v té době již existovala a že tedy zpětné rozhodování je oprávněné, nemůže obstát. Pokud mne zdravý rozum neklame, tak reálné procesy se nemohu vracet v čase. Mohu je jen podmínit tak, že je dodatečně schválím, ale toto dodatečné schválení je předem dohodnuto. To je ale něco úplně jiného.

Ustanovení zákona o přeměnách v § 10 odst. 2 poněkud nešťastně říká, že: „Rozhodný den fúze, rozdělení nebo převodu jmění na společníka nemůže předcházet o více než 12 měsíců den, v němž bude podán návrh na zápis fúze, rozdělení, převodu jmění na společníka

do obchodního rejstříku.“ Rozumnou logiku má interpretace, že od rozhodného dne musí do 12 měsíců být podán návrh na zápis přeměny do obchodního rejstříku, tj. aby se bránilo příliš dlouhé době procesu přeměny společnosti(i), která je vždy určitou dobou nejistoty. Formulace však nebrání interpretaci, která je výše uvedena, že totiž pokud vše stihneme do 12 měsíců od rozhodného dne, tak si ho můžeme určit libovolně zpětně, tj. v čase, který již dávno uplynul a kdy byly jiné reálné situace, než, které přeměnou sledujeme. Tuto v praxi provozovanou interpretaci považuji za manipulační, je podle mého názoru v rozporu s cílem finančního účetnictví, tj. dosahování, přibližování se věrnému a poctivému zobrazení ekonomické reality v účetnictví.

Přes uvedené problémy s realizací rozhodného dne fúze, rozdělení, převodu jmění na společníka se domnívám, že varianta právního a účetního řešení založená na rozhodném dni na počátku přípravy a realizace smlouvy-projektu přeměny a na registraci v obchodním rejstříku na závěr celého procesu, fakticky při jeho dokončení, lépe zabezpečuje dosažení věrného a poctivého zobrazení těchto procesů spojování či rozdělování podniků.

Nemohu proto souhlasit s názory některých advokátů, ale i praktických daňových poradců a auditorů, že pro překonání překážek v přeshraničních fúzích lze najít snadné řešení v tom, že v obchodním právu povolíme obě varianty konceptu fúze, tj. že ponecháme vše na volné dohodě zúčastněných společností. Takto umožněné právo volby povede v účetnictví k věcně nesrovnatelným informacím (minimálně v oblasti nákladů na realizaci přeměny). Může vést snadněji k manipulaci s účetními informacemi, jejichž důsledkem ve většině případů jsou nerovnováhy, které vedou k finančním a ekonomickým krizím.

Rozhodný den pro fúze z pohledu účetnictví

Hana Vomáčková

ABSTRAKT

V souvislosti s přeshraničními fúzemi se v účetnictví znovu objevil problém rozhodného dne. V českém účetnictví je právně i účetně vyřešen s přihlédnutím k věcné podstatě transakce. V mnoha členských státech EU je úprava různá, někde to je datum zápisu v obchodním rejstříku, někde to je v projektu fúze dohodnutý rozhodný den. Navrhované řešení, že tento den si každý může určit jak chce, je velmi problematické. Vzniklé finanční informace v účetnictví nástupnických společností by byly díky tomuto řešení nesrovnatelné. Vznikaly by podmínky pro kreativní účetnictví.

Klíčová slova: Podniková kombinace; Přeměny obchodních společností; Fúze; Převod jmění na společníka; Rozhodný den fúze, převodu jmění na společníka; Rozdělení obchodních společností; Den zápisu přeměny v obchodním rejstříku; Kreativní účetnictví; Věrný a poctivý obraz v účetnictví.

Business Combinations Date for Mergers for Accounting Point of View

ABSTRACT

The issue of business combinations date arose in accounting in connection with the case of cross-border fusions again. The solution of this issue in the Czech accounting and in company law takes into account objective fundament of the transaction. Legal regulation in many EU countries is different – somewhere it is date of business combinations determined as the day of entry in business register, elsewhere it is the business combinations date set as the day arranged in a contract. The suggested solution of individual determination of this day is debatable. Financial information which arrases in accounting of recipient companies from this solution would be incomparable. Therefore would be originated conditions for creative accounting.

Key words: Business combinations; Merger; Date business combinations; Day of entry in business register; Creative accounting; True and fair view/fair presentation.

JEL classification: M41.